

—
Верховний
Суд

Злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку

Микола Мазур

суддя Верховного Суду

кандидат юридичних наук, доцент

Розділ XX КК України. Законодавчі новели

Стаття 436-2. Виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників

(Дата набрання чинності - 16.03.2022)

Частина 1:

- *Виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України*, розпочатої у 2014 році, у тому числі шляхом представлення збройної агресії Російської Федерації проти України як внутрішнього громадянського конфлікту,
- *виправдовування, визнання правомірною, заперечення тимчасової окупації частини території України*,
- *глорифікація* осіб, які здійснювали збройну агресію Російської Федерації проти України, розпочату у 2014 році, представників збройних формувань Російської Федерації, іррегулярних незаконних збройних формувань, озброєних банд та груп найманців, створених, підпорядкованих, керованих та фінансованих Російською Федерацією, а також представників окупаційної адміністрації Російської Федерації, яку складають її державні органи і структури, функціонально відповідальні за управління тимчасово окупованими територіями України, та представників підконтрольних Російській Федерації самопроголошених органів, які узурпували виконання владних функцій на тимчасово окупованих територіях України,

Частина 2:

- *Виготовлення, поширення матеріалів, у яких міститься виправдовування, визнання правомірною, заперечення...*, а також глорифікація осіб...

Частина 3:

- Вказані дії, вчинені службовою особою, або вчинені повторно, або організованою групою, або з використанням засобів масової інформації

Розділ XX КК України. Законодавчі новели

Повторність

Ст. 32 КК України: «Повторністю кримінальних правопорушень визнається вчинення двох або більше кримінальних правопорушень, передбачених тією самою статтею або частиною статті Особливої частини цього Кодексу».

Чи слід кваліфікувати як повторність за ч. 3 ст. 436-2 вчинення однотипних дій, передбачених цією статтею (наприклад, шляхом перепостів у соціальних мережах)?

У судовій практиці зустрічаються приклади кваліфікації таких однотипних дій за ознакою повторності, однак більш поширеною практикою є визнання таких дій одиничним продовжуваним злочином.

Це питання має вирішуватися в кожному конкретному випадку з урахуванням обставин кримінального провадження відповідно до стандарту доказування «поза розумним сумнівом» та з урахуванням положення статті 62 Конституції України про те, що «усі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на її користь».

Розділ XX КК України. Законодавчі новели

Поняття «збройні формування Російської Федерації»

Примітка до ст. 260 КК України:

Під **воєнізованими** слід розуміти **формування**, які мають організаційну структуру військового типу, а саме: єдиноначальність, підпорядкованість та дисципліну, і в яких проводиться військова або стройова чи фізична підготовка. Під **збройними формуваннями** слід розуміти воєнізовані групи, які незаконно мають на озброєнні придатну для використання вогнепальну, вибухову чи іншу зброю.

П. 4 ч. 1 ст. 1-1 Закону «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України»:

- **збройні формування Російської Федерації** - регулярні з'єднання і підрозділи, підпорядковані Міністерству оборони Російської Федерації, *підрозділи та спеціальні формування, підпорядковані іншим силовим відомствам Російської Федерації*, їхні радники, інструктори та іррегулярні незаконні збройні формування, озброєні банди та групи найманців, створені, підпорядковані, керовані та фінансовані Російською Федерацією, а також за допомогою окупаційної адміністрації Російської Федерації, яку складають її державні органи і структури, функціонально відповідальні за управління тимчасово окупованими територіями України, та підконтрольні Російській Федерації самопроголошені органи, які узурпували виконання владних функцій на тимчасово окупованих територіях України;

Законодавчі новели: колізія чи конкуренція?

Стаття 436-2. Виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників

(Закон 2110-IX від 03.03.2022. Дата набрання чинності - 16.03.2022)

Виправдовування, визнання правомірною, заперечення (1) збройної агресії Російської Федерації проти України..., (2) тимчасової окупації частини території України, (3) глорифікація осіб, які здійснювали збройну агресію Російської Федерації проти України..., (4) виготовлення, поширення матеріалів, у яких міститься наведене вище.

Стаття 111-1. Колабораційна діяльність

(Закон № 2108-IX від 03.03.2022. Дата набрання чинності - 15.03.2022)

Ч. 1: Публічне заперечення громадянином України здійснення збройної агресії проти України, встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України або публічні заклики громадянином України до підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора, до співпраці з державою-агресором, збройними формуваннями та/або окупаційною адміністрацією держави-агресора, до невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України.

Ч. 3: Здійснення громадянином України пропаганди у закладах освіти незалежно від типів та форм власності з метою сприяння здійсненню збройної агресії проти України, встановленню та утвердженню тимчасової окупації частини території України

Ч. 6: Організація та проведення заходів політичного характеру, здійснення інформаційної діяльності у співпраці з державою-агресором та/або його окупаційною адміністрацією, спрямованих на підтримку держави-агресора, її окупаційної адміністрації чи збройних формувань та/або на уникнення нею відповідальності за збройну агресію проти України, за відсутності ознак державної зради, активна участь у таких заходах

Законодавчі новели: цільове тлумачення

Стаття 111-1. Колабораційна діяльність

(Закон № 2108-IX від 03.03.2022. Дата набрання чинності - 15.03.2022)

Пояснювальна записка до законопроекту

«2. Цілі й завдання законопроекту

Даний законопроект покликаний обмежити доступ до зайняття посад, до посад, пов'язаних із виконанням функцій держави чи місцевого самоврядування, строком на 15 років та передбачити інші відповідні **покарання для осіб, які співпрацювали з державою-агресором, її окупаційною адміністрацією та/або її збройними чи воєнізованими формуваннями**, а також можливість ліквідації юридичних осіб, уповноважені особи яких здійснювали таку співпрацю, шляхом встановлення кримінальної відповідальності за відповідні діяння.

3. Загальна характеристика і основні положення законопроекту

Законопроектом пропонується доповнити Кримінальний кодекс України новою статтею 111-1 "Колабораційна діяльність", якою передбачити кримінальну відповідальність **за співпрацю з державою-агресором, її окупаційною адміністрацією та/або її збройними чи воєнізованими формуваннями у військовій, політичній, інформаційній, адміністративній, господарській та трудовій сферах.**»

Законодавчі новели: цільове тлумачення

Стаття 436-2. Виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників

(Закон 2110-IX від 03.03.2022. Дата набрання чинності - 16.03.2022)

Пояснювальна записка до законопроекту

1. Обґрунтування необхідності прийняття акта

...Інформаційна безпека є невід'ємною складовою кожної зі сфер національної безпеки. Водночас інформаційна безпека є важливою самостійною сферою забезпечення національної безпеки. ...в національному інформаційному просторі України останніми роками спостерігається низка негативних явищ, які створюють реальні та потенційні загрози інформаційній безпеці людини і громадянина, суспільства і держави. Ці загрози стали істотним фактором, що безпосередньо підриває інформаційну безпеку держави в умовах триваючої з 2014 року збройної агресії Російської Федерації проти України. З плином часу Росія посилює свою агресивну політику, зокрема ведучи широкомасштабну глибинну інформаційну війну проти нашої держави.

... Особливу небезпеку являють собою виготовлення та поширення в Україні інформаційних матеріалів, спрямованих на пряме чи опосередковане виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, розпочатої у 2014 році, у тому числі, шляхом представлення збройної агресії Російської Федерації проти України, у тому числі шляхом представлення збройної агресії Російської Федерації проти України як «внутрішнього конфлікту», «громадянського конфлікту», «громадянської війни», заперечення тимчасової окупації частини території України. Так само елементом цієї пропаганди є глорифікація осіб, які здійснювали збройну агресію Російської Федерації проти України...Гібридний характер агресії, який здійснюється Росією в інформаційній сфері, несе загрозу державному суверенітетові та територіальній цілісності України.

2. Мета проекту

Законопроект має на меті протидію засобами кримінально-правового впливу ворожим інформаційним впливам в умовах триваючої гібридної війни РФ з Україною.

Законодавчі новели: санкції статей 111-1 і 436-2 КК

Стаття 111-1. Колабораційна діяльність

(Закон № 2108-IX від 03.03.2022. Дата набрання чинності - 15.03.2022)

Ч. 1: «караються позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років»

Ч. 3: «караються виправними роботами на строк до двох років або арештом на строк до шести місяців, або **позбавленням волі на строк до трьох років** з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років»

Ч. 6: «караються **позбавленням волі на строк від десяти до дванадцяти років** з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років та з конфіскацією майна або без такої»

Стаття 436-2. Виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників

(Закон 2110-IX від 03.03.2022. Дата набрання чинності - 16.03.2022)

Ч. 1: «караються виправними роботами на строк до двох років або арештом на строк до шести місяців, або **позбавленням волі на строк до трьох років**»

Ч. 2: «караються обмеженням волі на строк до **п'яти років** або **позбавленням волі** на той самий строк, з конфіскацією майна або без такої»

Ч. 3: «караються **позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років** з конфіскацією майна або без такої»

Законодавчі новели. Закон про заборону пропаганди

Закон України «Про заборону пропаганди російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України, символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну»

(Дата набрання чинності - 12.06.2022)

Пропаганда російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України - поширення інформації, спрямованої на підтримку або виправдання злочинного характеру діяльності Російської Федерації, органів держави-терориста (держави-агресора), їх посадових осіб, працівників, службовців (у тому числі військовослужбовців) та (або) представників, які відкрито або приховано діють від імені Російської Федерації на території України або з територій інших держав проти України; **публічне заперечення**, у тому числі через засоби масової інформації або з використанням мережі Інтернет, **злочинного характеру збройної агресії Російської Федерації проти України**; **публічне використання символіки воєнного вторгнення** російського нацистського тоталітарного режиму в Україну, використання, створення, поширення продукції, що містить таку символіку, в Україні та (або) за кордоном **(п. 3 ч. 1 ст. 1 Закону)**

Законодавчі новели

Закон України «Про заборону пропаганди російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України, символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну»

(Дата набрання чинності - 12.06.2022)

Закон забороняє *використання символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну*, що визначається як один з видів *пропаганди* російського нацистського тоталітарного режиму, *збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України*

Ч. 4 ст. 2 Закону:

Використанням символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну, зокрема, є:

- 1) використання латинських літер "Z", "V" окремо (**без правомірного контексту або в контексті виправдання збройної агресії проти України чи інших воєнних дій**) або шляхом заміни цими літерами кириличних літер "З", "С", "В", "Ф" чи інших літер в окремих словах з візуальним акцентом на цих літерах;
- 2) використання символіки збройних сил Російської Федерації, у тому числі її сухопутних військ, повітряно-космічних сил, військово-морського флоту, ракетних сил стратегічного призначення, повітряно-десантних військ, сил спеціальних операцій, інших збройних формувань та (або) органів держави-терориста (держави-агресора).

Законодавчі новели

Закон України «Про заборону пропаганди російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України, символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну»

(Дата набрання чинності - 12.06.2022)

Ч. 5 ст. 2 Закону:

Символіка воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну вважається використаною, якщо вона розміщена:

- 1) на носіях, поверхнях публічного простору, у тому числі рекламних засобах (носії зовнішньої, внутрішньої реклами), транспортних засобах, а також у друкованих матеріалах (плакатах, листівках тощо), на одязі тощо;
- 2) у місцях проведення масових заходів політичного, освітнього, релігійного, культурного, наукового або іншого характеру, розважальних заходів та заходів для дітей;
- 3) в агітаційних матеріалах, крім матеріалів, спрямованих на протидію збройній агресії Російської Федерації проти України;
- 4) у рекламі на телебаченні, радіо, в засобах масової інформації, мережі Інтернет;
- 5) у повідомленнях у соціальних мережах у мережі Інтернет;
- 6) у творах (фільмах, передачах, відеоблогах тощо), інших об'єктах авторського права і (або) суміжних прав, створених після 24 лютого 2022 року.

Законодавчі новели

Закон України «Про заборону пропаганди російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України, символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну»

(Дата набрання чинності - 12.06.2022)

Ч. 6 ст. 2 Закону:

Заборона використання визначеної цим Законом символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну не поширюється на випадки її використання з легітимною метою, правомірного її використання, що не мають ознак пропаганди російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України.

Примітка:

За способом викладення диспозицій у ст. 111-1 та ст. 436-2 КК України ці правові норми не є бланкетними і прямо не відсилають до цього або інших законів. Посилання на норми цього (чи іншого) Закону допустиме в контексті кримінального провадження за названими статтями КК України допустиме як елемент системного тлумачення, що забезпечує елемент правової визначеності, однак не виключає застосування норм КК України у випадках протиправного використання названої символіки з метою виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України до дати набрання вказаним Законом чинності.

Ст. 437 КК: лідерський злочин?

Стаття 437. Планування, підготовка, розв'язування та ведення агресивної війни

1. Планування, підготовка або розв'язування агресивної війни чи воєнного конфлікту, а також участь у змові, що спрямована на вчинення таких дій, -

караються позбавленням волі на строк від семи до дванадцяти років.

2. Ведення агресивної війни або агресивних воєнних дій -

карається позбавленням волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років.

Хто є суб'єктом злочину за ч. 2 ст. 437 КК України?

Ст. 437 КК: лідерський злочин?

Хто є суб'єктом злочину за ч. 2 ст. 437 КК України?

Справа № 415/2182/20

Ухвала колегії суддів Верховного Суду від 03.02.2022 року про передачу на розгляд Великої Палати Верховного Суду у зв'язку з наявністю виключної правової проблеми.

Розгляд кримінального провадження Великою Палатою на цей час триває.

Ст. 438 КК: Порушення законів та звичаїв війни

1. (1) Жорстоке поводження з військовополоненими або цивільним населенням, (2) вигнання цивільного населення для примусових робіт, (3) розграбування національних цінностей на окупованій території, (4) застосування засобів ведення війни, заборонених міжнародним правом, (5) інші порушення законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також (6) віддання наказу про вчинення таких дій -

караються позбавленням волі на строк від восьми до дванадцяти років.

2. (7) Ті самі діяння, якщо вони поєднані з умисним вбивством, -

караються позбавленням волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років або довічним позбавленням волі.

Ст. 438 КК: Контекстуальний елемент

Для встановлення наявності складу злочину, передбаченого ст. 438 КК України, має бути встановлено не лише факт вчинення відповідного діяння, але й контекстуальний елемент, який дозволяє відмежувати такий злочин від загальнокримінального злочину.

Такими контекстуальними елементами є наступні:

- 1) діяння мало місце у контексті міжнародного збройного конфлікту або неміжнародного збройного конфлікту і було пов'язано з ним;
- 2) виконавець усвідомлював фактичні обставини, що засвідчували існування збройного конфлікту.

Отже, контекстуальний елемент вимагає, щоб докази встановлювали: існування збройного конфлікту, а діяння мало місце у контексті збройного конфлікту і було пов'язане з ним

Ст. 438 КК: Приблизний перелік злочинів

На цей час Римський статут Міжнародного кримінального суду не ратифікований Україною і не може розглядатися як такий, що визначає «інші порушення законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України» в розумінні ст. 438 КК України.

Однак цей документ, як і «Елементи злочинів», прийняті відповідно до зазначеного Статуту, є найбільш повною кодифікацією існуючого міжнародного права в частині визначення переліку злочинів, пов'язаних із збройними конфліктами. Таким чином, з урахуванням принципу дружнього ставлення до міжнародного права цей документ можна використовувати як додатковий авторитетний інструмент тлумачення національного права.

Орієнтуючись на положення Римського статуту Міжнародного кримінального суду, можна визначити орієнтовний перелік форм об'єктивної сторони кримінального правопорушення, передбаченого ст. 438 КК України, але в кожному конкретному випадку сторона обвинувачення має визначати, які положення міжнародних договорів у сфері міжнародного гуманітарного права, ратифіковані Україною, були порушені.

Не будь-яке порушення міжнародних договорів у сфері міжнародного гуманітарного права, які були ратифіковані Україною, є злочином, а лише серйозні порушення.

Ст. 8 Статуту МКС: перелік злочинів

1) грубі порушення Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, а саме будь-яке з таких діянь проти осіб або майна, що охороняються згідно з положеннями відповідної Женевської конвенції:

- *умисне вбивство;*
- *катування або нелюдське поводження, у тому числі біологічні експерименти;*
- *умисне заподіяння сильних страждань або тяжких тілесних ушкоджень чи шкоди здоров'ю;*
- *широкомасштабне знищення і привласнення майна, що не викликане військовою необхідністю і вчинене незаконно та безглуздо;*
- *примушення військовополоненого або іншої особи, що перебуває під захистом, до служби у збройних силах ворожої держави;*
- *умисне позбавлення військовополоненого або іншої особи, що перебуває під захистом, права на справедливий і звичайний суд;*
- *незаконна депортація або переміщення чи незаконне позбавлення волі;*
- *взяття заручників;*

Ст. 8 Статуту МКС: перелік злочинів

2) інші серйозні порушення законів і звичаїв, що застосовуються в міжнародних збройних конфліктах у встановлених рамках міжнародного права, а саме будь-яке з таких діянь:

- *умисне спрямування нападів на цивільне населення як таке або на окремих цивільних осіб, що не беруть безпосередньої участі у воєнних діях;*
- *умисне спрямування нападів на цивільні об'єкти, тобто об'єкти, що не є військовими цілями;*
- *умисне спрямування нападів на персонал, об'єкти, матеріали, підрозділи або транспортні засоби, задіяні в наданні гуманітарної допомоги чи в місії з підтримання миру відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй, доки вони мають право на захист, яким користуються цивільні особи або цивільні об'єкти згідно з міжнародним правом збройних конфліктів;*
- *умисне вчинення нападу з усвідомленням того, що такий напад призведе до випадкової загибелі чи поранення цивільних осіб або заподіє шкоди цивільним об'єктам чи масштабної, довготривалої та серйозної шкоди навколишньому природному середовищу, яка буде явно надмірною в порівнянні з конкретною та безпосередньо очікуваною загальною військовою перевагою;*

Ст. 8 Статуту МКС: перелік злочинів

- напад на незахищені й такі, що не є військовими цілями, міста, села, помешкання або будівлі чи їх обстріл із застосуванням будь-яких засобів;
- *вбивство або поранення комбатанта, який, склавши зброю чи не маючи більше засобів захисту, беззастережно здався;*
- неналежне використання прапора парламентаря, прапора чи військових знаків розрізнення та форми ворога або Організації Об'єднаних Націй, а також розпізнавальних емблем, встановлених Женевськими конвенціями, наслідком чого є смерть або заподіяння особі серйозних ушкоджень;
- переміщення, прямо чи опосередковано, окупаційною державою частини її власного цивільного населення на окуповану нею територію чи депортація або переміщення всього або частини населення окупованої території у межах чи за межі цієї території;
- *умисне спрямування нападів на будівлі, призначені для релігійних, освітніх, мистецьких, наукових чи благодійних цілей, на історичні пам'ятники, госпіталі та місця зосередження хворих і поранених за умови, що вони не є військовими цілями;*

Ст. 8 Статуту МКС: перелік злочинів

- заподіяння особам, які перебувають під владою ворожої сторони, фізичного каліцтва або здійснення над ними медичних чи наукових експериментів будь-якого характеру, які не обґрунтовані необхідністю медичного, стоматологічного або лікарняного лікування відповідної особи і здійснюються не в її інтересах та які призводять до смерті або серйозно загрожують здоров'ю такої особи чи осіб;
- *віроломне вбивство або поранення осіб, що належать до ворожої нації чи армії;*
- *заява про те, що пощади не буде;*
- знищення або захоплення майна ворога, крім випадків, коли таке знищення або захоплення настійно вимагаються воєнною необхідністю;
- оголошення скасованими, призупиненими або недопустимими в суді прав і позовів громадян ворожої сторони;
- *примушення громадян ворожої сторони до участі у воєнних діях проти їхньої власної країни, навіть якщо вони перебували на службі воюючої сторони до початку війни;*
- розграбування міста або населеного пункту, навіть якщо його захоплено штурмом;
- *застосування отрути або отруєної зброї;*

Ст. 8 Статуту МКС: перелік злочинів

- *застосування задушливих, отруйних або інших газів та всіх аналогічних рідин, матеріалів чи засобів;*
- *застосування куль, що легко розгортаються або сплющуються в тілі людини, таких, як кулі з твердою оболонкою, яка не повністю покриває осердя або має надрізи;*
- застосування зброї, боєприпасів і матеріалів, а також методів ведення війни такого характеру, які спричиняють надмірні ушкодження чи непотрібні страждання або які за своєю суттю є невідбирковими в порушення норм міжнародного права збройних конфліктів, за умови, що така зброя, такі боєприпаси і матеріали та методи ведення війни є предметом всеохоплюючої заборони і включені до додатка до цього Статуту шляхом внесення поправки згідно з відповідними положеннями, викладеними у статтях 121 і 123;
- посягання на людську гідність, зокрема образливе і принизливе поводження;
- *зґвалтування, сексуальне рабство, примушення до проституції, примусова вагітність, як вона визначена в пункті 2 (f) статті 7, примусова стерилізація чи будь-яка інша форма сексуального насильства, яка також становить грубе порушення Женевських конвенцій;*

Ст. 8 Статуту МКС: перелік злочинів

- використання присутності цивільної особи або іншої особи, яка перебуває під захистом, для захисту певних пунктів, районів або збройних сил від військових операцій;
- умисне спрямування нападів на будівлі, матеріали, медичні установи й транспортні засоби, а також на персонал, що використовує згідно з міжнародним правом розпізнавальні емблеми, передбачені Женевськими конвенціями;
- умисне використання голодування цивільного населення як методу ведення війни шляхом позбавлення його предметів, необхідних для виживання, у тому числі умисне створення перешкод для надання допомоги, як це передбачено відповідно до Женевських конвенцій;
- набір або вербування дітей віком до п'ятнадцяти років до складу національних збройних сил або використання їх для активної участі в бойових діях.

—
Верховний
Суд

Дякую за увагу!